

Пригода в садибі Шоскомб

Артур Конан Дойл

Шерлок Холмс уже тривалий час сидів, схилившись над мікроскопом. Нарешті він випроставсь і переможно глянув на мене.

— Це клей, Ватсоне, — сказав він. — Безперечно, клей. Подивіться на ці кульки!

Я нахилився до окуляра й підкрутив чіткість.

— Оці волоски — ворсинки з твідового пальта. Сірі грудки — звичайно, пил. А бурі кульки посередині — не що інше, як клей.

— Гаразд, — мовив я, усміхнувшись, — повірю вам на слово. Що ж із цього випливає?

— Та це ж чудовий доказ! — відповів він. — У Сент-Панкраській справі, яку ви, напевно, пам'ятаєте, поряд з убитим полісменом знайшли кашкет. Обвинувачений заперечує, що це його річ. Але він майструє рами до картин і раз у раз бере до рук клей.

— Хіба ви бралися за цю справу?

— Ні, мій приятель Мерівейл із Скотленд-Ярду попросив, щоб я допоміг йому в ній розібратись. Відтоді, як я викрив отого фальшивомонетника, виявивши цинкові й мідяні ошурки на швах його манжетів, поліція почала цінувати вагу дослідів з мікроскопом. — Холмс нетерпляче позирнув на годинник. — До мене має завітати новий відвідувач, але щось запізнюється. До речі, Ватсоне, чи знаєтеся ви на перегонах?

— Авжеж. Я віддав за це захоплення половину своєї військової пенсії.

— У такому разі прошу вас бути моїм підручним консультантом. Чи говорить вам про щось ім'я сера Роберта Норбертона?

— Звичайно ж, говорить. Він мешкає в старовинній садибі Шоскомб, а я чудово її знаю, бо колись провів там літо. Баронет Норбертон цілком міг би потрапити в коло ваших зацікавлень.

— Як саме?

— Він одшмагав батогом Сема Брюера, відомого лихваря з Керзон-стрит, що біля Ньюмаркетського пустища. Мало його не вбив.

— О, це вже цікаво. Він часто дозволяє собі таке?

— Так, узагалі він має славу невірної людини. Він — один з найзавзятіших конярів Англії. Належить до тих людей, що народилися з запізненням. За доби Регентства[61] з нього був би справжній світський джигун — боксер, атлет, верхівець, шанувальник жіночої краси і при цьому так заплутаний у боргах, що навряд чи виборсається коли з їхніх тенет.

— Чудово, Ватсоне! Гарний портрет. Я немовби побачив цю людину навіч. А чи могли б ви розповісти мені щось про саму садибу Шоскомб?

— Хіба те, що вона стоїть посеред Шоскомбського парку і в ній є відома тренувальна стайня.

— І головний тренер там — Джон Мейсон, — додав Холмс. — Ні. Не дивуйтеся моїй обізнаності, Ватсоне, бо я оце тримаю лист від нього. Але краще балакаймо далі про Шоскомб. Здається, що ми натрапили на цікаву тему.

— Варто згадати й про шоскомбських спанієлів, — мовив я. — Про них можна почути на всіх собачих виставках. Найкраща порода в Англії. І до того ж справжня гордість господині садиби.

— Тобто дружини сера Роберта?

— Сер Роберт ніколи не був одружений. І поки що, наскільки мені відомо, не має такого наміру. Він живе разом зі своєю овдовою сестрою, леді Беатріс Фолдер.

— Тобто ви хочете сказати, що вона живе в нього?

— Ні, ні. Садиба належала її покійному чоловікові, серу Джеймсу. Норбертон не має на неї жодних прав. Садиба приносить господині невелику щорічну ренту.

— І ці гроші розтринькує її брат Роберт?

— Мабуть, так. У цього чолов'яги пекельний норов, і жити з ним їй нелегко. Проте я чув, що вона дуже прихильна до свого брата. Але що ж усе-таки сталося в Шоскомбі?

— Про це я й сам хотів би дізнатися. А ось, здається, і той, хто зможе нам усе розповісти.

Відчинилися двері, і хлопчина-служник провів до нас високого, чисто поголеного чоловіка з суворим обличчям, яке трапляється лише в тих людей, що приборкують коней або вишколюють юнаків. Містер Джон Мейсон, звичайно, мав владу й над кіньми, й над конюхами, тож і повадився з ними, напевно, однаково. Він холодно вклонився й сів у крісло, яке запропонував йому Холмс.

— Ви одержали мій лист, містере Холмсе?

— Так, але він нічого не пояснює.

— Це надто дражлива річ, щоб розписувати її подробиці на папері. І надто заплутана. Я волів би переговорити з вами про це сам на сам.

— Чудово, ми до ваших послуг.

— Насамперед, містере Холмсе, я думаю, що мій господар, сер Роберт, збожеволів. Холмс здивовано звів брови.

— Але ж це Бейкер-стрит, а не Гарлі-стрит[62], — відказав він. — Чому ви так гадаєте?

— Бачте, сер, якщо людина робить дивні речі раз або двічі, це ще можна якось пояснити; але коли це повторюється безперестану, то сам почнеш насторожуватися. Скидається на те, що Шоскомбський Принц і захоплення дербі зовсім звели його з розуму.

— Ви маєте на увазі коня, якого тренуєте?

— Це найкращий кінь в Англії, містере Холмсе. Кому ж іще про це знати, як не мені. Буду з вами щирим, бо знаю, що ви порядні джентльмени і жодне моє слово не вийде за межі цієї кімнати. Сер Роберт просто зобов'язаний виграти на дербі. Він загруз у боргах, і це його останній шанс. Усе, що він зумів заощадити й позичити, поставлено на цього коня. І ставки ці непогані — один проти сорока, хоча раніше,

здається, вони були один проти ста.

— То чому ж вони впали, якщо кінь такий чудовий?

— Публіка поки що нічого про це не знає. Сер Роберт перехитрив усіх нишпорок. Він виводить на прогулянки Принцового брата-близнюка. Зовні їх відрізнити неможливо. Але Принц уже через ферлонг[63] переганяє свого брата на два корпуси, коли переходить на галоп. Сер Роберт не хоче думати більш ні про що, крім коня й перегонів. У них усе його життя. Він умовив лихварів зачекати до дербі, але якщо Принц програє, то для нього все буде скінчено.

— Так, гра справді ризикована, але до чого тут божевілля?

— Ну, передусім варто лише подивитись на нього. Він, мабуть, не спить ночами. Цілісінькі дні просиджує в стайні. Очі палають, мов у дикуна. А ще його стосунки з леді Беатріс!

— Он як! А що сталося?

— Вони завжди були добрими друзями. Мали однакові смаки й пристрасті: вона так само обожнювала коней, як і він. Щодня тієї самої години приїздила подивитись на них і Принца теж любила найбільше за всіх. Кінь нашорошував вуха, коли чув стукіт коліс на доріжці, й вибігав назустріч, аж до коляски, щоб одержати неодмінну грудку цукру. Але тепер усьому кінець.

— Чому?

— Вона втратила будь-який інтерес до коней. Уже тиждень проїздить повз стайню і навіть "доброго ранку" нікому не скаже!

— То ви гадаєте, що вони посварилися?

— Ще й як посварилися! Інакше навіщо йому викидати на вулицю її улюбленого спанієля, якого вона пестила, мов дитину? Кілька днів тому сер Роберт віддав його старому Барнесові — власникові заїзду "Зелений дракон" у Крендалі, за три милі від садиби.

— Це справді дивно.

— Звичайно, через своє хворе серце й водянку вона не могла гуляти з братом, але він щовечора просиджував зо дві години в її кімнаті. Намагався зробити для неї все, що міг, і вона була його найвідданішим другом. І раптом усе це скінчилося. Він більше не заходить до неї. Це розбило їй серце. Вона страждає, навіть почала пити, містере Холмсе, — щодня сидить п'яна, як чіп.

— А раніше за нею такого не помічали?

— Бувало, вип'є чарку-другу, а нині частенько цілу пляшку за вечір вихиляє. Це розповів мені Стівенс, ключник. У нас багато що змінилося, містере Холмсе, і щось у цьому насторожує. До того ж навіщо йому щоночі лазити до склепу під старою церквою? З ким він там зустрічається?

Холмс потер руки:

— Далі, містере Мейсоне. Ваша розповідь стає дедалі цікавішою.

— Ключник бачив, як він туди ходив. Опівночі, під заливним дощем. Наступної ночі я сховався за будинком і, слово честі, бачив, як господар знову пішов туди. Ми зі

Стівенсом подалися за ним, але нишком, бо якби він помітив нас, то нам було б непереливки. Господар — чоловік несамовитий: коли гнівається, то не щадить нікого. Тож ми не підходили до нього близько, але помітили, що він поліз до склепу. Там на нього чекав якийсь чоловік.

— А що це за склеп?

— У парку, сер, є стара зруйнована каплиця. Вона така давня, що ніхто вже не пам'ятає, коли її побудовано. А під нею — склеп, що має серед людей недобру славу. Там темно, вогко й незатишно навіть удень, а вночі й поготів мало хто наважиться навіть наблизитись до нього. Але господар не боїться. Він ніколи в житті нічого не боявся. Та все одно — що йому там робити поночі?

— Постривайте, — мовив Холмс. — Ви сказали, що там був ще якийсь чоловік. Мабуть, один із ваших конюхів або слуг. Ви справді не знаєте, хто це був?

— Ні, я його не знаю.

— Чому ви так певно про це говорите?

— Бо я його бачив, містере Холмсе. Це було вже позаминулої ночі. Сер Роберт саме пішов додому, а ми зі Стівенсом сиділи в кущах і тремтіли зі страху, мов ті кролики, — адже ніч була така місячна. І раптом ми почули кроки того, іншого. Його ми, звісна річ, не боялися. Тож коли сер Роберт був уже далеко, ми підвелися, вдали, що гуляємо при місяці, й начебто ненароком підійшли до нього. "Здоров був, приятелю! — кажу я. — Ти хто такий?" Він, мабуть, не почув, як ми підійшли, й дивився на нас із таким переляком, ніби самого сатану побачив. Тоді скрикнув і кинувся тікати — так швидко, як тільки міг. А бігати він умів, ого-го! За хвилину вже й духу його не було, тож ми так і не дізналися, хто це був... чи що це було.

— Але ви добре розгледіли його при місяці?

— Так. Заприсягаюся, що зразу впізнав би цю жовту пику. Що йому було до сера Роберта?

Холмс замислився й кілька хвилин посидів мовчки.

— Хто служить у леді Беатріс Фолдер? — запитав він нарешті.

— Покоївка, Кері Еванс. Вона в неї вже п'ять років.

— І, звичайно ж, служить віддано?

Містер Мейсон неспокійно засовався в кріслі.

— Атож, віддано, — нарешті сказав він. — Тільки невідомо кому.

— Отакої! — здивувався Холмс.

— Мені не хотілося б виносити сміття з хати...

— Я вас розумію, містере Мейсоне. Ситуація справді надто вже дразлива. Судячи з опису сера Роберта, який зробив доктор Ватсон, перед ним не встоїть жодна жінка. Чи не здається вам, що саме це могло посварити брата з сестрою?

— Стосунки сера Роберта з покоївкою вже давно були всім відомі.

— Але сестра могла раніше цього не помічати. Припустімо, що це їй стало відомо зовсім несподівано. Вона вирішила вигнати покоївку. Та брат не дозволив їй це зробити. Немічна леді з її хворим серцем не змогла наполягти на своєму. Ненависна покоївка

залишилася. Леді перестає розмовляти з братом, сумує, запиває. Сер Роберт у гніві забирає в неї улюбленого спанієля. Хіба це не логічно?

— Еге ж, мабуть, це схоже на правду.

— Саме так! Схоже. Але як бути з нічними відвідинами старого склепу? Вони не вкладаються в нашу версію.

— Так, сер, і тут є ще одна суттєва обставина. Навіщо серу Роберту знадобилося викопувати мертве тіло?

Холмс рвучко випростався.

— Ми знайшли його лише вчора, після того, як я написав вам. Учора сер Роберт поїхав до Лондона, а ми зі Стівенсом спустилися до склепу. Там було все, як має бути в склепі, лише в одному кутку лежали рештки трупа.

— Сподіваюся, ви повідомили поліцію?

Відвідувач сумно всміхнувся:

— Мені здається, сер, що це навряд чи зацікавить їх. Там був лише голий череп і кілька кісток. Їм, мабуть, уже з тисячу років. Але раніше там їх не було. Я ладен у цьому заприсягнутися, так само, як і Стівенс. Кістки лежали в кутку, прикриті дошкою, — в тому кутку, що завжди був порожній.

— І що ж ви вчинили?

— Залишили все як було.

— Мудро. То ви кажете, що сер Роберт учора поїхав до Лондона. Він ще не повернувся?

— Ми чекаємо на нього сьогодні.

— А коли сер Роберт забрав у сестри собаку?

— Рівно тиждень тому. Бідолашна тварина цілу ніч вила біля старого колодязя, і сер Роберт уранці зовсім розлютився. Схопив собаку, й, здавалося, от-от уб'є його. Але потім він оддав його Сенді Бейну, нашому жокеєві, й звелів відвезти до старого Барнеса в заїзд "Зелений дракон", бо не хотів більше його й бачити.

Холмс знову трохи посидів мовчки, курячи одну зі своїх старезних і закіптюжених люльок.

— Я не зовсім розумію, чого ви од мене хочете, містере Мейсоне, — відповів він. — Може, ви це мені поясните якось краще?

— Найкраще пояснення, містере Холмсе, мабуть, оце, — мовив відвідувач.

Він дістав з кишені папірець, обережно розгорнув його і витяг звідти обгорілий шматок кістки.

Холмс із цікавістю оглянув кістку:

— Де ви це взяли?

— У підвалі, якраз під кімнатою леді Беатріс, є піч для опалення будинку. Якийсь час нею не користувалися, але сер Роберт якось поскаржився, що в будинку холодно, і наказав її розпалити. Зазвичай це робить Гарвей — один з моїх хлопців-конюхів. Сьогодні вранці саме він приніс мені цю кістку, — знайшов її в печі, коли вигрібав попіл. Це йому не сподобалось, і він...

— Мені теж, — мовив Холмс. — Що ви на це скажете, Ватсоне?

Кістка дуже обгоріла, але сумнівів щодо неї в мене не було.

— Це горішня частина людського стегна, — відповів я.

— Так! — Холмс посерйознішав. — А коли цей хлопчина розпалює піч?

— Щовечора, а потім іде спати.

— Отже, вночі до підвалу може зайти будь-хто?

— Так, сер.

— А чи можна потрапити туди з двору?

— Так, там є двері, що виходять надвір. Інші виходять на сходи, які ведуть у коридор, де є кімната леді Беатріс.

— Ця справа зайшла надто далеко, містере Мейсоне, й стає чимдалі бруднішою. Ви казали, що сера Роберта тієї ночі не було в садибі?

— Ні, сер.

— Виходить, що кістки в печі спалював не він.

— Так, сер.

— Як називається той заїзд, про який ви розповідали?

— "Зелений дракон".

— А чи є де порибалити в тамтешній частині Беркшира?

З виразу вельмишановного тренера було добре видно, що він переконаний: примхлива доля звела його з іще одним божевільним.

— Так, сер, я чув, що там біля млина є ставок, де водиться форель, а в озері Холл — щука.

— От і гаразд. Ми з Ватсоном завзяті рибалки, чи не так, Ватсоне? В разі потреби ви зможете знайти нас у "Зеленому драконі". Ми будемо там ще цього вечора. Сподіваюсь, ви розумієте, містере Мейсоне, що приходити вам туди не слід, — краще передайте лист. А якщо мені треба буде побачитися з вами, я сам знайду вас. Тільки-но нам пощастить просунутися в цій справі трохи далі, я повідомлю вас про свою думку.

Отже, чудового травневого вечора ми з Холмсом їхали у вагоні першого класу до маленької станції Шоскомб, де потяги зупинялись лише на вимогу пасажирів. У сітці над нами гойдалася ціла купа вудок, катушок жилки та підсак. Прибувши на місце, ми швидко доїхали до старомодного невеликого заїзду, де спритний господар Джозія Барнес охоче взявся допомагати нам складати план винищення всієї риби в околиці.

— А як щодо озера Холл і щуки? — спитав Холмс.

Обличчя господаря спохмурніло:

— Нічого не вийде, сер. Там, на тому озері, дуже небезпечно.

— А чому?

— Через сера Роберта. Він страшенно ненавидить нишпорок. Якщо ви, двоє незнайомців, опинитесь біля його стайні, він неодмінно накинеться на вас. Сер Роберт не хоче ризикувати, нізащо не хоче.

— Я чув, що його кінь братиме участь у дербі.

— Так, і це чудовий кінь. На нього поставлено всі наші грошенята й сера Роберта

теж. До речі, — він з тривогою позирнув на нас, — ви самі, бува, не приїхали сюди заради того, щоб побачити перегони?

— Ні, аж ніяк. Просто двом натовленим лондонцям треба вдихнути трохи свіжого беркширського повітря.

— Тоді ви правильно обрали місце. Свіжого повітря тут вистачає для всіх. Тільки пам'ятайте, що я сказав вам про сера Роберта. Він із тих, хто спочатку орудує кулаками, а тоді вже словами. До парку краще не підходьте.

— Добре, містере Барнесе! Згоден. До речі, який гарний спанієль дзявкоче у вашій залі!

— Якщо хочете, я розкажу трохи про нього. Це справжня шоскомбська порода. Кращої не знайдете в усій Англії.

— Я дуже люблю собак, — мовив Холмс. — Дозвольте мені запитати про одну не дуже скромну річ. Скільки може коштувати такий собака?

— Набагато більше, ніж я міг би заплатити, сер. Його подарував мені сам сер Роберт. Я увесь час тримаю його на прив'язі, інакше він утече додому, тільки-но я відпущу його.

— У нас уже є козирі, Ватсоне, — сказав Холмс, коли господар пішов. — Щоправда, грати ними непросто, але ми ще маємо день чи два. Як я чув, сер Роберт досі в Лондоні. Ми могли б уже цієї ночі спокійно податися до того склепу. Є кілька моментів, які мені хотілося б з'ясувати.

— Ви вже маєте якусь версію, Холмсе?

— Я знаю лише те, що десь із тижднів тому в Шоскомбі сталося щось таке, що різко змінило життя всієї садиби. Але що саме? Можемо лише припускати. Мені здається, що ця справа вкрай заплутана. Проте саме це нам і допоможе. Нема нічого безнадійнішого за найбуденніші пригоди... Звернімося ще раз до наших фактів. Брат перестає відвідувати свою любу хвору сестру. Викидає з дому її улюбленого собаку. Її собаку, Ватсоне. Хіба це ні про що вам не говорить?

— Ні, хіба що про братову злість.

— Що ж, цілком можливо. Або... однак це вже інша версія. Проаналізуймо події, які відбулися після сварки, якщо то справді була сварка. Леді майже не виходить із кімнати, лише зрідка прогулюючись у дворі з покоївкою й не заглядаючи до стайні, щоб бачити свого улюбленого коня. До того ж вона починає пити. Я правду кажу чи ні?

— Так, окрім того, що ви не згадали про склеп.

— Це вже інша лінія подій. Їх тут дві, і я просив би вас не плутати їх. Лінія "А", пов'язана з леді Беатріс, досить лиховісна, хіба ні?

— Я не можу зрозуміти...

— Гаразд, перейдемо до лінії "Б", пов'язаної з сером Робертом. Він просто божеволіє від думки про виграш на дербі. Він потрапив до рук лихварів, і щомиті його майно, разом з кіньми і стайнею, може бути описане. Він рішучий, відчайдушний чоловік, звик жити на сестрині кошти. Сестрина покоївка стала слухняним знаряддям у його руках. Поки що все логічно, так чи ні?

— Але ж склеп...

— Так, склеп! Припустімо, Ватсоне, — лише припустімо, без будь-яких доказів, — що сер Роберт убив свою сестру.

— Любий мій Холмсе, це виключається!

— Ні, Ватсоне. Сер Роберт — виходець із шляхетної родини. Але навіть серед таких орлів може знайтися крук. Тож не варто відкидати цієї думки, не перевіривши її. Не діставши грошей, він не може втекти з Англії, а дістати їх він може лише в тому разі, якщо вдасться здійснити його задум стосовно Шоскомбського Принца. Через те він поки що залишається вдома. Вчинивши вбивство, він повинен сховати десь тіло своєї жертви, а також знайти людину на роль покійної сестри. Для цього дуже придалася б покоївка — тут немає нічого неможливого. А тіло старої леді можна перенести до склепу, куди майже ніхто не заглядає, або проти ночі таємно спалити в печі, не залишивши жодних слідів, крім хіба що тієї кістки. Що ви на це скажете, Ватсоне?

— Таке цілком можливе, якщо погодитись із вашим жахливим припущенням.

— Здається, я придумав один невеличкий хід. Завтра ми спробуємо з'ясувати цю справу. А тим часом, щоб не викликати підозри до себе, запросімо сюди нашого господаря й заведемо з ним бесіду про вугрів та красноперок за келихом найкращого його вина, — ось найкоротша дорога до його серця. А за цією бесідою ми можемо почути якусь цікаву з тутешніх пліток.

Другого дня вранці Холмс виявив, що ми забули взяти з собою блешню, тож замість риболовлі вирушили на прогулянку. Вийшли об одинадцятій годині, і Холмсові дозволили взяти з собою чорного красеня спаніеля.

— Ось і садиба, — сказав він, коли ми наблизилися до великих паркових воріт із геральдичними грифонами вгорі. — Опівдні, як повідомив містер Барнес, леді виїздить на прогулянку; її екіпаж має тут зупинитися й зачекати, поки відчинять ворота. Коли він зупиниться, спробуйте, Ватсоне, затримати візника якимось запитанням. На мене не зважайте. Я сховаюся в отих падубових кущах і спостерігатиму за вами.

Чекати довелося недовго. За чверть години ми побачили велику відкриту жовту коляску, запряжену двома чудовими сірими кіньми, що їхала головною алеєю. Холмс разом із собакою заховався в кущах. Я став посеред дороги, байдуже помахуючи ціпком. Воротар підбіг, і ворота швидко відчинилися.

Коляска їхала дуже повільно, і я міг розгледіти всіх, хто в ній був. З лівого боку сиділа рум'янолиця молода жінка з золотавим волоссям і рішучими очима. Праворуч від неї згорбилася літня леді, щільно закутана в цілу низку хусток, що закривали її обличчя й немінні плечі. Коли коні вибігли на дорогу, я підняв руку й спитав у візника, що зупинив екіпаж, чи вдома зараз сер Роберт.

Тієї ж миті Холмс вискочив з кущів і відпустив спаніеля. Пес із радісним дзявкотом кинувся до коляски й стрибнув на підніжку. Але його веселий гавкіт раптом змінився лютим гарчанням, і він вчепивсь у чорну спідницю леді.

— Їдьмо! Їдьмо! — пролунав хрипкий голос.

Візник стьобнув батогом коней, і ми залишилися посеред дороги самі.

— Тепер усе зрозуміло, Ватсоне, — мовив Холмс, пристібнувши повідок до нашійника роздратованого спанієля. — Він подумав, що це його господиня, а побачив незнайомця. Собаки ніколи не помиляються.

— Але ж голос був чоловічий! — вигукнув я.

— Саме так! До наших козирів, Ватсоне, додався ще один, та грати все одно треба обережно.

На цей день мій друг не мав більше ніяких планів, і ми зі своїми вудками подалися до ставу біля млина й наловили на вечерю форелі. Лише повечерявши, Холмс знову почав виявляти ознаки жвавості. Невдовзі ми вже були на тій самій дорозі, що й уранці, і вона привела нас до паркових воріт. Там на нас чекав високий похмурий чоловік — тренер Джон Мейсон, з яким ми познайомилися в Лондоні.

— Добрий вечір, джентльмени, — привітався він. — Я одержав ваш лист, містере Холмсе. Сер Роберт іще не повернувся, але я чув, що він має приїхати сьогодні ввечері.

— А чи далеко від дому той склеп? — спитав Холмс.

— За добру чверть милі.

— Тоді, гадаю, ми зможемо піти туди разом.

— Боюся, що ні, містере Холмсе. Тільки-но він приїде, як одразу візьметься розпитувати мене про останні новини щодо Шоскомбського Принца.

— Так! Тоді ми діятимемо без вас, містере Мейсоне. Ви лише покажіть нам склеп і йдіть собі.

Ніч була темна, але Мейсон упевнено вів нас через пасовище, аж поки попереду забовваніли темні обриси старовинної каплиці. Коли ми наблизилися до неї, наш провідник, спотикаючись об купи каміння, знайшов дорогу до того кутка, де були сходи, що вели вниз, до склепу. Тернувши сірником, він освітив понуре, зловісне місце з потрісканими, порослими мохом стінами і рядами свинцевих та кам'яних домовин під стрілчастим склепінням, яке ледве видніло у темряві над нашими головами. Холмс засвітив свій ліхтар, і сніп жовтавого світла оживив цю похмуру сцену. Світло відбивалось від металевих дощочок на віках домовин, оздоблених малюнком грифона й корони — гербом старовинного роду, що зберігав свою велич навіть за порогом смерті.

— Ви казали про якісь кістки, містере Мейсоне. Чи можете показати нам їх, перш ніж підете?

— Вони тут, у цьому кутку. — Тренер ступив кілька кроків і зупинився в німому подиві, коли світло Холмсового ліхтаря осяяло віддалений куток. — Вони зникли! — ледве промовив він.

— Так я й сподівався, — мовив, усміхнувшись, Холмс. — Гадаю, що попіл із них можна знайти в тій самій печі, яка ще раніше поглинула частину цих кісток.

— Але навіщо було комусь палити кістки людини, яка померла тисячу років тому? — здивувався Джон Мейсон.

— Для того ми і прийшли сюди, щоб з'ясувати це, — відповів Холмс. — До ранку ми знайдемо відповідь. А вас ми більше не затримуємо.

Коли Мейсон покинув нас, Холмс заходився якнайретельніше оглядати всі

домовини, почавши від найдавніших, мабуть, іще саксонських, просуваючись від середини склепу вздовж довгого ряду норманів — усіляких Х'юго та Одо, поки не дійшов нарешті до сера Вільяма й сера Деніса Фолдерів з вісімнадцятого століття. Минула година, а може, й більше, перш ніж Холмс зупинився біля свинцевої домовини, що стояла біля самого входу до склепу. Я почув тихий задоволений вигук. З гарячкових, але впевнених його рухів зрозумів, що мій друг натрапив на те, що шукав. Крізь лупу він пильно оглянув краї важкого віка. Тоді витяг з кишені невеликий ломик, яким відкривають сейфи, просунув його в щілину й почав підважувати віко, що кріпилося лиш двома скобами. Почувся металевий скрегіт, але тільки-но віко трохи відсунулося, як нашу роботу несподівано перервали.

Згори, з каплиці, долинула чиясь хода. То була рішуча, хоч і швидка, хода людини, яка йде сюди з певною метою й добре знає дорогу. На сходах заструменіло світло, й за мить в отворі готичної арки з'явився чоловік. Постать його була дужа й страшна. Великий гасовий ліхтар, що його він тримав перед собою в руці, освітлював сердите заросле обличчя і гнівні очі, які уважно оглядали кожен закуток склепу й нарешті спинилися на моєму другові й мені.

— Хто ви такі, до біса?! — гримнув чоловік. — Чого вам тут треба в моєму маєтку?

Холмс нічого не відповів. Господар ступив зо два кроки вперед і замахнувся важкою палицею.

Ви чуєте мене?! — загорлав він, не випускаючи палиці з рук. — Хто ви такі? Що ви тут робите?!

Однак Холмс, замість того, щоб тікати, підійшов до нього.

— Я теж хочу запитати вас, сер, — суворим тоном вимовив він. — Хто це? І що ви тут робите?

Він обернувся й зірвав з домовини віко. При світлі ліхтаря я побачив загорнуте в простирадло тіло й бліде, зморщене обличчя з жахливими, відьомськими рисами, довгим гострим носом і немовби скляними очима.

Баронет скрикнув, відсахнувся й припав до кам'яної домовини.

— Як ви про це довідалися?! — вигукнув він. І відразу розлючено додав: — Що вам до цього?

— Мене звуть Шерлок Холмс, — мовив мій друг. — Можливо, вам знайоме це ім'я. В усякому разі, мій обов'язок, як і обов'язок кожного громадянина, стояти на сторожі закону. А як на мене, відповідати вам доведеться за багато речей.

Сер Роберт розгнівано глипнув на нас, але тихий Холмсів голос і впевнена поведінка пом'якшили його гнів.

— Богом присягаюся, містере Холмсе, я нічого лихого не робив, — мовив він. — Усе нібито свідчить проти мене, але я просто не міг вчинити інакше.

— Я радий був би вам повірити, але боюся, що вам усе-таки доведеться пояснити це поліції.

Сер Роберт знизав широкими плечима:

— Гаразд, хай буде так. Ходімо до будинку. Там ви зможете самі у всьому

переконатися.

За чверть години ми вже сиділи в кімнаті, яка, судячи з ряду начищених рушниць за склом, слугувала в старовинному будинку збройовою. Обстановка тут була досить затишна, і сер Роберт на кілька хвилин залишив нас самих. Коли він повернувся, з ним були ще двоє: молода красуня, яку ми вже бачили вдень у колясці, й невисокий чоловік із шурячим лицем і дратівливою обережністю в поведінці. Вираз подиву на їхніх обличчях свідчив, що баронет не встиг до ладу пояснити їм, що сталося.

— Це містер і місіс Норлет, — мовив сер Роберт, показавши рукою в їхній бік. — Місіс Норлет під своїм дівочим прізвищем Еванс кілька років служила покоївкою в моєї сестри. Я привів їх сюди, щоб краще пояснити вам своє становище. Це єдині люди, які можуть підтвердити мої слова.

— Чи треба це, сер?! Ви добре подумали, що робите?! — скрикнула жінка.

— Щодо мене, то я взагалі ні за що не відповідатиму, — мовив її чоловік.

Сер Роберт кинув на нього зневажливий погляд.

— Відповідатиму за все я, — сказав він. — А тепер, містере Холмсе, вислухайте головні факти. Вам, зрозуміло, добре відоме моє становище, бо інакше ви не опинилися б там, де я вас знайшов. Напевно, ви вже знаєте й про те, що я хочу виставити на дербі свого коня і від мого успіху багато що залежатиме. Якщо я виграю, то врятуюся. Якщо ж ні... то про це краще й не думати!

— Що ж, становище ваше зрозуміле, — мовив Холмс.

— Я цілком залежу від своєї сестри, леді Беатріс. Але всі знають, що ця садиба перебуває в її довічному володінні. Що ж до мене, то я добряче заплутавсь у лихварських тенетах. Тож уявіть собі, що сестра моя помирає й кредитори накидаються на моє майно, мов зграя стерв'ятників! Усе потрапляє до їхніх рук — моя стайня, мої коні, — все! І знаєте, містере Холмсе, моя сестра справді померла тиждень тому.

— І ви нікому про це не сказали?

— Що мені було робити? На мене чекало цілковите розорення. Якби я зміг приховати це хоча б на три тижні, все було б гаразд. Чоловік покоївки — оцей джентльмен — за професією актор. Тож нам, — цебто мені, — спало на думку, що він протягом короткого часу може виконувати роль моєї сестри. Для цього слід було лише виїздити щодня на прогулянку в колясці, а до сестриної кімнати ніхто не заглядав, крім покоївки. Розіграти все це було дуже просто. Сестра ж померла від водянки, на яку давно вже слабувала.

— Це має підтвердити судовий експерт.

— Її лікар теж підтвердить, що останні кілька місяців перебіг хвороби свідчив про швидкий кінець.

— І що ж ви робили далі?

— Її тіла не можна було залишати тут. Першої ж ночі ми з Норлетом перенесли його під старий колодязь, з якого ніколи не беруть воду. Але слідом за нами прибіг її спанієль і почав вити біля колодязя, тож я вирішив пошукати безпечнішого місця. Позбувшись спанієля, ми занесли тіло до склепу під каплицею. Я не бачу в цьому

жодної зневаги чи блюзнірства, містере Холмсе. Я певен, що не образив цим пам'ять небіжчиці.

— Але вашої поведінки все одно не можна виправдати, сер.

Баронет роздратовано хитнув головою.

— Вам добре тут проповідувати, — сказав він. — Але на моєму місці ви б не так думали. Бачити, як усі твої надії руйнуються в останню мить, і не докласти жодного зусилля, щоб урятувати їх, неможливо. Як на мене, тут немає нічого недостойного — покласти сестрине тіло на деякий час в одну з домовин, у яких спочивають предки її чоловіка. Ми відкрили домовину, викинули з неї рештки, що там були, й поклали туди тіло моєї сестри, — саме так, як ви бачили. Викинуті рештки не можна було залишати в склепі так просто на підлозі. Ми з Норлетом забрали їх і спалили в печі у підвалі. Ось і вся моя історія, містере Холмсе, більш мені нічого додати.

Холмс кілька хвилин сидів у задумі.

— З вашої розповіді, сер, мені незрозуміло лише одне, — сказав він нарешті. — Якби кредитори забрали все ваше майно, хіба це могло б зірвати ваш виграш на перегонах і всі ваші надії на нього?

— Але ж кінь — теж частина майна. Що тоді було б із моєю ставкою? Напевно, його взагалі не виставили б на перегони. А мій головний кредитор, як на те, — найзапекліший мій ворог, отой негідник Сем Брюер, якого я колись відшмагав батогом біля Ньюмаркетського пустища. Невже ви думаєте, що він зласкавився б наді мною?

— Бачте, сер, — мовив Холмс, підводячись, — про цю справу треба все-таки повідомити поліцію. Моїм обов'язком було лише пролити на неї світло, і це я зробив. Що ж до морального боку вашого вчинку, то не мені вас судити. Скоро північ, Ватсоне, і як на мене, нам слід повертатися до нашого скромного прихистку...

Нині вже всім відомо, що ця неймовірна пригода для сера Роберта скінчилася навіть щасливіше, ніж він заслуговував. Шоскомбський Принц виграв дербі, а його власник заробив на цьому вісімдесят тисяч фунтів, тож кредитори, в полоні яких він перебував аж до кінця перегонів, дістали все сповна і в сера Роберта залишилося ще досить грошей, щоб повернути собі добре ім'я у вищому світі. І поліція, й судовий експерт поблажливо поставилися до його вчинків і лише дорікнули йому за несвоєчасну реєстрацію смерті старої леді; хоча ця дивовижна пригода й кинула легку тінь на баронетову репутацію, вона анітрохи не зашкодила його кар'єрі, що обіцяє бути вдалою у такому поважному віці.